

Żaneta Kozicka-Borysowska

Szczecin

V MIĘDZYNARODOWE WARSZTATY LINGWISTYCZNE PT.: AKTY MOWY W
PRAGMALINGWISTYCE
I JĘZYKOZNAWSTWIE KOGNITYWNYM, POBIEROWO 4-6 WRZEŚNIA 2009 R.

W dniach 4-6 września 2009 r. w Pobierowie odbyły się V Międzynarodowe Warsztaty Lingwistyczne. Tym razem poświęcone zostały aktom mowy w pragmalingwistyce i językoznawstwie kognitywnym. Spotkanie zorganizowane było przez Koło Naukowe Sławistów działające przy Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Szczecińskiego. W warsztatach wzięli udział filologowie różnych specjalności: rusycyści, ukraińscy, germaniści, angiści, poloniści, slawiści a także specjaliści z zakresu informacji i komunikacji naukowej z różnych ośrodków naukowych m.in. z Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Byli także goście zza granicy – Litwy i Białorusi.

Zajęcia warsztatowe prowadzone były przez dr Bożenę Zinkiewicz-Tomanek z Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr Danutę Stanulewicz z Uniwersytetu Gdańskiego i prof. Ewę Komorowską z Uniwersytetu Szczecińskiego.

Panel prowadzony przez prof. Ewę Komorowską zatytułowany *Akty mowy – aspekt pragmalingwistyczny* dał uczestnikom spotkania możliwość zapoznania się z obecnym stanem badań nad aktami mowy w pragmalingwistyce, teorią performatywów i implikatur konwersacyjnych. Pragmalingwistyka i kognitywizm to dwa najnowsze kierunki we współczesnej lingwistyce, które dokonały istotnego zwrotu w postrzeganiu języka. Język nie jest już rozpatrywany jako twór abstrakcyjny ale jest rozumiany jako część działalności człowieka, zarówno mentalnej jak i społecznej. Jednym z podstawowych pojęć podlegających analizie językoznawczej stał się akt mowy. Teoria aktów mowy odkryła dla językoznawstwa nową perspektywę badawczą, przesuując punkt ciężkości z analizy strukturalnej wypowiedzi na kontekst jej użycia. Ponadto prowadząca zajęcia dokonała szczegółowej analizy dyrektywnych aktów mowy, m.in. *prośby, rady, zalecenia, polecenia, rozkazu, komendy, nakazu* w trzech językach – polskim, rosyjskim i niemieckim. Omówione zostały warunki komunikacyjne konieczne do zaistnienia aktów dyrektywnych, językowe realizacje poszczególnych dyrektyw. Najważniejszym wnioskiem stały się różnice zarówno w warstwie

leksykalnej jak i sposobach wyrażenia intencji dyrektywnych aktów mowy wynikające z różnic kulturowych Polaków, Rosjan i Niemców.

Część kognitywną warsztatów poprowadziła specjalistka w tej dziedzinie – dr Danuta Stanulewicz z Uniwersytetu Gdańskiego. Panel zamknięty tytułem *Akty mowy w świetle kognitywizmu* poświęcony został przede wszystkim omówieniu kognitywnych metod badawczych i analizie kognitywnej wybranych aktów mowy: obietnicy, zaproszenia, prośby. Prowadząca przybliżyła uczestnikom pojęcie amalgamatu: pochodzenie nazwy i znaczenie tego pojęcia, zasady tworzenia amalgamatów, przykłady amalgamatów. Ponadto scharakteryzowała pojęcia językoznawstwa kognitywnego przydatne w analizie pragmatycznej – kategorię radialną, metonimię jako zjawisko tworzenia rozszerzeń semantycznych i obrazowanie.

Część teoretyczna dotyczyła relacji pragmatyki i językoznawstwa kognitywnego. Dr Danuta Stanulewicz przedstawiła twórców językoznawstwa kognitywnego w Polsce i za granicą, obecny stan badań i przegląd literatury dotyczący kształtowania się kognitywizmu jako teorii językoznawczej i metody badania języka. Zastanawiała się w swoich rozważaniach czy pragmatyka i kognitywizm są równoważne na poziomie badawczym, czym się różnią? Czy istnieje harmonia w pragmatycznym i kognitywnym podejściu do języka? Czy istnieje kognitywne ujęcie zjawisk pragmatycznych? Podkreśliła z jednej strony wielką wartość kognitywizmu jako kierunku badawczego, z drugiej jego niedostatki i wiążące się z tym niebezpieczeństwa.

Dr Bożena Zinkiewicz-Tomanek zajęła się analizą grzecznościowych aktów mowy m.in. *powitania, pozdrawiania i pożegnania* w trzech językach: polskim, rosyjskim i ukraińskim. Prowadząca poruszyła także zagadnienia z zakresu normatywności języka zwracając uwagę na pragmatyczne uwarunkowania użycia grzecznościowych aktów mowy. Duży wpływ na sposób użycia i rodzaj formuł grzecznościowych ma wiek, status społeczny, płeć, hierarchia zawodowa interlokutorów oraz sytuacja w której się znajdują.

Kontynuacją zagadnienia aktów mowy było wystąpienie dr Żanety Kozickiej-Borysowskiej *Akt mowy przeproszenia w ujęciu pragmalingwistycznym*. Autorka przedstawiła mechanizm funkcjonowania aktu mowy *przeproszenia* w ujęciu konfrontatywnym polsko-rosyjskim. *Przepraszanie* jest rozumiane przez pragmalingwistów nie tylko jako działanie językowe, ale także pewien rodzaj zachowania się ludzkiego usytuowany w określonej interakcji, gdzie zarówno przepraszający jak i ten, do którego skierowane jest *przeproszenie* są w mniejszym lub większym stopniu zdeterminowani kulturowo. Jediną słuszną perspektywą metodologiczną umożliwiającą analizę postawionego zagadnienia okazała się pragmatyka językowa, szczególnie teoria aktów mowy

badająca język w procesie realnej komunikacji. Pragmalingwistyka dysponuje bowiem takimi narzędziami opisu lingwistycznego, który pozwala na rzetelną analizę *przepraszania* uwzględniającą szeroko rozumiany kontekst lingwistyczny i pozalingwistyczny (doświadczenie interlokutorów, ich system wartości i przekonań, wiedza o świecie, wiek, płeć, status społeczny, czas i miejsce, w którym zaistniał akt mowy), kontekst werbalny i niewerbalny (gesty, wyraz twarzy, mowa ciała, ton, tempo emisji, rytm itp.) Użycie *przepraszeń* umożliwia prawidłowy przebieg komunikacji językowej, niekiedy wręcz ją warunkuje. Znajomość czynników pragmatycznych warunkujących skuteczność aktu mowy *przepraszania* jest więc szalenie ważna dla uczestników interakcji. Autorka omówiła najważniejsze z nich: dobór środków językowych, jakimi jest wyrażona intencja *przepraszania*; kształt struktury aktu; taktyki i strategie przekazania intencji; kinezyczne i ikoniczne sposoby komunikowania *przepraszeń*; uwarunkowania kulturowe; wreszcie zależności między uczestnikami aktu mowy. Uczestnicy warsztatów mogli sobie odpowiedzieć na pytanie, jak skutecznie przepraszać i jakie czynniki pragmalingwistyczne warunkują fortunność aktu mowy *przepraszania* wyrażonego zarówno eksplicitnie, jak i implicytnie.

W kolejnych wystąpieniach mgr Katarzyna Kozik zanalizowała akty mowy *chwalenia* w aspekcie pragmalingwistycznym. Akty mowy *usprawiedliwienia* stały się tematem rozważań mgr Mirosławy Chojnackiej. Autorka opierając się na materiale zgromadzonym wśród szczecińskiej młodzieży licealnej nakreśla warunki skuteczności usprawiedliwień, dokonuje także ich klasyfikacji. Mgr Ewa Panter omówiła akt mowy *uspakajania* w języku polskim. *Groźbą* jako aktem mowy w ujęciu porównawczym polsko-niemieckim zajęła się mgr Joanna Misiukajtis.

Ostatnim etapem V Międzynarodowych Warsztatów Lingwistycznych była dyskusja okrągłego stołu. Burzliwe dyskusje i wymiana poglądów sympatyków pragmatycznych i kognitywnych metod badawczych uczyniły warsztaty prawdziwym spotkaniem naukowym – rozwijającym, otwierającym nowe horyzonty myślowe. Dyskusja dla każdego z uczestników stała się próbą wyjścia poza ramy własnego paradygmatu i zmierzeniem się ze sposobem postrzegania języka przez przedstawicieli odmiennego kierunku badawczego.